

הסיכון בהפיכת הישועה לעיקר התכלית

המכסה גופו בלבד?¹ ו"כאשר יבוא המשיח האם ישווה בין העשיר והעני או שיהא בימיו החזק והחלש?", והרבה מן השאלות הללו לעיתים קרובות... ואין אנו מתאווים לימות המשיח לא כדי שירבו התבואות והנכסים, לא כדי שנרכב על סוסים ונשתה בכלי זמר כמו שחושבים מבולבלי הדעות, אלא **נתאוו להם הנביאים ונשתוקקו להם החסידים בגלל מה שיהיה שם מקיבוץ הצדיקים, וההתנהגות הטובה והחכמה, ויושר המלך וגודל חכמתו והתקרבותו לפני בוראו כמו שאמר לו בני אתה, וקיום כל תורת משה בלי דאגות ולא פחד ולא אונס. כמו שהבטיח: "לא ילמדו איש את רעהו וכו' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם", "ונתתי תורתי בלבם", "והסירותי את לב האבן מבשרכם" והרבה כפסוקים האלו בעניינים אלו. ובמצב כזה יושג העולם הבא השגה חזקה. והתכלית אינה אלא העולם הבא ולעומתו היא ההשתדלות.**

הסיכון בבלבול זה כאן הוא משינוי תקוות השכר מרוחני לגשמי. וכן מוכח מהמשך פרק יב בהלכות מלכים:

3. רמב"ם הלכות מלכים המשך פרק יב:¹

לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא **כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה**, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה.

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

1. רמב"ם הלכות מלכים פרק יב - חילוק בין הצפייה לכלל לבין העיסוק בפרטים:

וכל אלו הדברים וכיוצא בהן **לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו**. שדברים שתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים **אין סידור הוויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת**. ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים בעניינים אלו וכיוצא בהן, **ולא ישימם עיקר**. שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין, אמרו חכמים: תפח רוחם של מחשבי הקצים. אלא **יחכה ויאמין בכלל הדבר** כמו שביארנו...

אחרי פרק י"א שדיבר על האמונה במשיח וחזוק ההבטחות בו - בפרק י"ב הרמב"ם מצמצם את העיסוק בפרטים.

למה העיסוק בפרטים אינו חיובי? בדרך כלל יש עניין לפרט את העיקר ולעסוק בפרטים. ובפרט כאן היה ראוי שיהיה כן, כדי לחזק את הצפייה?

א. הסיכון בשינוי תפיסת הגמול - טובות העוה"ז עיקר:

2. הקדמת הרמב"ם לחלק:

דע שבעלי התורה (=כלומר אנשים שמאמינים בתורה שבאה מן השמים. אך אין הכוונה כאן לחכמי ישראל) **נחלקו דעותיהם בעניין האושר** ששיג האדם בקיום המצוות הללו אשר ציוונו ה' בהם על ידי משה רבינו, **ובנקמה** אשר תבואינו בעברינו עליהם - מחלוקות רבות מאוד כפי שינויי שכליהם. ונשתבשו בכך המחשבות שיבוש רב, **עד שאפשר שלא תמצא כלל אדם שנתברר אצלו ענין זה**, גם לא תמצא בו דברים סדורים לאף אחד אלא בערוב רב... **וכת שנייה** מאמינה וחושבת שהאושר המיוחל הם **ימות המשיח**... אבל הנקודה הזו המופלאה, כלומר **העולם הבא** הרי מיעוט הוא שתמצא מי שעלה על דעתו בכלל, או שחשב בכך, או שנתבונן ביסוד הזה, או ששאל על אלו השמות על מה הם נאמרים, והאם זה הוא התכלית או אחת מאלו ההשקפות הקודמות היא התכלית, **ויבדיל בין התכלית ובין הסיבה המביאה על התכלית**, ולא תמצא כלל מי ששואל על זה או מדבר בו, אלא שואלים בני אדם כולם יחידיהם והמוניהם "היאך יקומו המתים, ערומים או לבושים?" ו"האם יקום באותם הבגדים עצמם אשר נקבר בהם ברקמתם וקישוטיהם ויופי תפירתם, או בלבוש

¹ רמב"ם סדר תפילות נוסח הקדיש, סדר תחנונים אחר סדר היום: "כן יהי רצון ורחמים מלפניך ה' - להיני, שנחיה לשמור חוקיך בעולם הזה **ולימות המשיח** - כדי שנזכה ונירש טוב לחיי העולם הבא...". ויש ששואלים: האם אין אנו מכוונים לעבודת השם שלא לשמה? אולם באמת יש לחלק בין ידיעת האדם שלמצוות יש שכר עתידי רוחני, ולבין הסיבה שבגללה הוא מקיים מצוות. האדם צריך לקיים את המצוות בגלל המחויבות להי' שציווה אותו לקיים מצוותיו ומפני שהן אמת, אולם הוא יודע ומאמין שיהיה שכר. המילה כאן של הרמב"ם "כדי שנזכה" אינה באה לומר שכל מטרת שמירת חוקי ה' היא כדי לקבל שכר בעוה"ב, אלא המילה "כדי" מתייחסת לבקשה לחיות לימות המשיח, שהם תנאי חשוב בזכאות לחיי העוה"ב, כמו שביארנו.

ב. הסיכון שהעיסוק המופרז בגאולה יהפוך בטעות את

הגאולה לסיבת המחויבות למצוות:

4. ספר העיקרים ד,מב - העיקר הוא לא מצד שזה תכלית

השכר:

האמונה בביאת המשיח מחויבת על כל בעל תורת משה, כמו שביארנו בפרק כ"ג מהמאמר הראשון. וזה כי לפי שבא בתורה מפורש החיוב להאמין בדברי הנביא, שנאמר: "אליו תשמעון", והנביאים נבאו בביאת המשיח, הוא מבואר שכל מי שאינו מאמין בביאת המשיח הוא כופר בדברי הנביאים ועובר על מצוות עשה. אבל מכל מקום אין האמנת ביאת המשיח עיקר שתבטל התורה בכללה אם לא יאמינהו האדם.

כי האמנת השכר מחויבת על כל בעל תורה - לזה, והכופר בו - כופר בעיקר. ואולם מי שיאמין שהשכר הוא לנשמות בלבד ובעולם הבא, או גשמי ולתחיית המתים, אף אם לא יאמין בשכר העולם הזה - איננו כופר בעיקר, אחר שהוא מאמין עיקר השכר והעונש בכלל, אף על פי שחלוק באחד ממניי השכר. תדע שהרי יש מרבתינו ז"ל (קידושין ל"ט; חולין קמ"ב). אמרו: "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", ויאמינו שעיקר השכר הוא בעולם הבא, אמרו: "למען ייטב לך - לעולם שכלו טוב, ולמען יאריכון ימך - לעולם שכולו ארוך".

ועל כן נאמר שאין האמנת ביאת המשיח עיקר שהמכחיש ביאתו יקרא כופר בעיקר, אבל היא אמונה אמיתית יחויב כל בעל תורת משה להאמינה.

יש עיקר ויסוד אמוני במובן הרמבמ"י - שזוהי אמונה שאנו מצויים להאמין בה, ויש "עיקר" במובן שבלי זה לא יכול להיות מחויבות למצוות. ללא האמונה במציאות ה' - אין חיוב לקיים התורה. אבל אם יהיה או לא יהיה משיח - לא בזה תלויה התורה ולא בזה תלוי המחויבות למצוות.

5. הבלבול בין האמצעי לתכלית עלול להוביל לסיכון

נוסף - כשהגלות מתארכת - להתנצר כדי לזכות

לשכר זה, או להתיימש ולא לעבוד עוד - ספר הגאולה,

סוף השער השני:

ודע, יעזרך - לזה, כי אם נסכים בליבנו, שפשעינו וחטאת אבותינו איבדו ממנו כל הנחמות, ושיאריך ויתמיד עלינו הגלות מאין קץ וסוף, וכן אם נאמר שרצה - לזהם לענותנו בעולם הזה בשיעבוד מלכויות, לרצון או לתועלת, כל זה לא יזיק בעיקר התורה. כי אנחנו אין תכלית גמולינו ימות המשיח ואכול פירות הארץ והתרחץ בחמי טבריה

וכיוצא בהן מן התענוגים, גם לא הקרבנות ועבודת בית המקדש תכלית רצוננו, רק גמולנו ומבטינו - העולם הבא, והתענג הנפש בתענוג הנקרא "גן עדן" והינצל מעונש גיהנום.

אבל אנחנו עם זה מחזיקים דבר הגאולה:

א. מפני שהיא אמת מפורסם אצל בעלי התורה והנבואה,

(כנ"ל ברמב"ם לעיל)

ב. ואנחנו מעידים (=עדות ועידוד) בה ישני הצרות

ג. וחוסמים פי אפיקורסים - בראיותיה,

ד. ומשתעשעים בדבריה, מפני שאנו מצפים לה' מתקוותנו

שנשיג מן הקרבה אל ה-לוהים, בהיותנו במקדשו עם

כהניו ונביאי ועם מה שיהיה בנו מן הטהרה והקדושה

והיותנו בארץ הנבחרת ושכינתו שורה אצלנו, יותר

ממה שאנחנו יכולים להשיג היום בגלות, עם העמים

המחטיאים אותנו ועם מה שאנחנו בו מן הטומאה

והשיקוף. כי אז בימי המשיח יבטל יצר הרע - להשיגנו

האמת כאשר הוא או לעניין אחר אשר סודו עמוק ממה

שאמרתי. זה עיקר תקוותנו והכספתנו אל ימי המשיח.

(כנ"ל ברמב"ם בסוף מלכים)

ה. עם מה שמוסיף לנו תאוה וכוסף לימים ההם עניין

התורה שמבארת לנו כי בהיותנו חוטאים - נעמוד

בגלות לייסר אותנו ובעובדנו כראוי - ישוב - לזהם

להיטיב לנו כמו שהיטיב לאבותינו ויותר, לא כאשר

נהיה פוסחים על אמונות נוכריות אולי הן אמת, כאשר

יחשבו חסרי הדעת באומתנו.

ו. ואומנם נפשנו המתאוה (= הצד היצרי), מתעוררת גם כן

לימים ההם ונכספת אליהם, לראות לבעלי דינה, רצוני

לומר, שכניה הרעים, אנשי הדתות הזרות, כי רוח זרעו

וסופה יקצורו. וזה טבע האדם להתגבר על אנשי

מחלקתו להראות כי האמת איתו.

ונכלל לנו ברצון הזה שורש מצווה גדולה, כי אנו חפצים

בקידוש השם לעיני העמים.

ואומנם חשבו חכמינו ז"ל הכופר בראשית הגמול הזה -

רצוני לומר ימות המשיח - כופר ואין לו חלק לעוה"ב.

מפני שלא הביאו (=הביא אותנו) לזה, רק כפירה בשכר

(=ביעודים הכתובים ב)תורתנו, והוא משוגע חולק על

כתובים מבוארים, ואפיקורוס בדברי חכמינו ז"ל.

הנוצרים בשיח שלהם יצרו מצב שאנו מתגוננים ומוכיחים שיהיה משיח ותהיה גאולה לישראל. אבל בזה עלולים להיכנס לעומק הטענה המוטעית שלהם שאם אין - אין מחויבות לקיום התורה! [סיכון זה

קיים במיוחד לשיטת הרמב"ן שגם קשר בין קיום המצוות לבין א"י, ועלול הטועה לחשוב שבחו"ל אין חיוב. וכמו שטענו הזקנים ליחזקאל. על כן חובה לדייק: לא בזה תלוי המחויבות למצוות.]

6. רמב"ן ספר הוויכוח היום השני – מבחינת השכר יש צד

שעדיף תקופת הגלות, מצד לפום צערא אגרא:

אמרתי אני: אדוני המלך, שמעני [מעט]. **אין הדין והאמת והמשפט שלנו עיקרו במשיח,** כי אתה שווה לי (מבחינת השכר שאני מקבל לעוה"ב) יותר ממשיח: אתה מלך והוא מלך. אתה מלך גוי, והוא מלך ישראל, **כי משיח אינו אלא מלך בשר ודם כמוך,** וכשאני עובד את בוראי ברשותך בגלות ובעיני ושעבוד, וחרפת העמים, אשר יחרפנו תמיד, **שכרי מרובה, (כי) אני עושה עולה ל-לוהים מגופי, ובזה אזכה לחיי העולם הבא יותר ויותר.**² אבל כשיהיה מלך ישראל מתורתי מושל בכל העמים, ועל כורחי יש לי לעמוד בתורת היהודים – **אין שכרי מרובה כל כך.**

ברור שמבחינה "כמותית" היכולת להגיע להשגות גבוהות היא בזמן משיח ולא בגלות. אבל מצד המאמץ ומס"ג – יש בגלות מעלה.

הסיכון הראשון עליו דיבר הרמב"ם עלול להיווצר מהעיסוק המוגבר בפרטי הטובות שיהיו בימות המשיח, שעלולים להפר את האיזון בין האמצעי והתכלית, אולם הסיכון השני שעליו מדבר הרמב"ם נובע מעיסוק יתר בהוכחות שבועדות שתהיה גאולה לישראל, כיוון שהוא עלול לבסס את העמדה שרק בעבור הבטחות אלו אנו ממשיכים להיות יהודים ולקיים מצוות.

ג. סיכון שלישי – חוסר השתדלות להתאמץ לקיים מצוות בגלל ש"היום" הוא כבר יבוא:

7. אגרת השמד:

אבל אלה שמפתים עצמם ואומרים **שיעמדו במקומם עד שיבוא המלך המשיח לארץ המערב,** ואז יהיו יוצאים והולכים לירושלים, איני יודע איך יבטל מהם זה השמד, אלא **עוברים הם ומחטיאים זולתם,** ובכמותם אמר הנביא עליו השלום (ירמיה ו,ד): "ירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר: שלום שלום ואין שלום". כי אין זמן (=קץ ברור) לביאת המשיח, עד שתולים בו ואומרים עליו: הוא קרוב או רחוק! **וחיוב המצוות אינו תלוי בביאת המשיח,** אלא אנחנו מחויבים להתעסק בתורה ובמצוות, ונשתדל להשלים עשייתן, ואחר שנעשה מה שאנחנו מחויבים, אם יזכה ה' לנו או לבני בנינו לראות המשיח – הרי זה טוב יותר, ואם לא – **לא הפסדנו כלום, אלא הרווחנו בעשייתנו**

מה שאנחנו מחויבים. אבל אם יעמוד אדם במקומות שיראה כי התורה תפסוק והמין יאבד בעבור השנים, והוא אינו יכול להעמיד דתו ויאמר: **אשאר אני עד שיבוא משיח ואז אצא מזה שאני בו!** אין זה כי אם רוע לב, ואיבוד גדול, וביטול הדת והדעת. זו היא דעתך, והשם יודע האמת!

וויתור להינצל מהשמד בגלל צפייה שהמשיח יוציא אותנו מהצרות. הצפייה למשיח עלולה לקלקל את התאמצות האדם להינצל מהצרות. העצלות והפחד לשנות מקום מובילים לאמונה נכזבת לבטל את ההשתדלות האישית.

סיכום הדברים שנלמדו משני השיעורים עד כה:

א. אדם שכופר בגאולה העתידית – כופר בתורה ובנביאים ואין לו חלק לעוה"ב.

ב. מהרמב"ם נראה שגם אם מאמין אך לא מצפה. ואפשר שהטעם מפני שאין אמונה אמיתית אא"כ היא מובעת במציאות. וביארנו בסמ"ק שנחשב ככופר כי לא מאמין בניסים.

ג. אם מאמין אך לא מתנהג כמי שמעלה על דעתו שאולי תהיה גאולה בימיו במהרה – עובר על מצוות עשה, ונשאל על זה ביום הדין.

ד. צריך להיזהר שהצפייה לגאולה לא תהפוך את האמצעי למטרה – לחשוב שזה השכר ולא עוה"ב.

ה. צריך להיזהר שהצפייה לגאולה לא תהפוך למטרה שאם אינה מגיעה – יפסיקו לקיים מצוות.

ו. צריך להיזהר שהצפייה המיידית לגאולה לא תגרום לביטול ההשתדלות להינצל או ביטול ההשתדלות הדתית לשמור את מצוות התורה.

קיימות גם בעיות נפשיות העלולות לצוץ בגלל הצפייה לישועה ונבחן אותם בשיעור הבא

² הרמב"ן נוגע כאן בנימים רגישים בצרות שמוקירה מאוד את השליחים הראשונים שסבלו ומסרו נפשם על דתם.

